

Územní plánování v epoše Antropocénu *Territorial Planning in an Epoch of Anthropocene*

Pavel Holubec

Abstract:

Paper deals with questioning the nature of territorial planning in the coming epoch, labeled the Anthropocene. First part approaches the context of this question (humanity as one complex social system, climate change and its philosophical and political consequences) and searches for such concepts that would enable connecting this rather general questions with one rather concrete social subsystem, which is a system of territorial planning. The basic concepts that were found are Deleuze & Guattari's distinction between smooth and striated space, concepts of war machine, apparatus of capture, minority, majority, Rancière's distinction between politics and police and Latour's concept of Gaia as an emerging political subject that strives to enter on the global scene and transform the capitalistic axiomatic so that the new configuration would respect planetary limits, that are in the case of territorial planning grasped as sustainable ecological footprint of a territory.

Second part deals in greater detail with the transformation of the Czech planning system. It demands at least partial deterritorialization of planning system and one of the tools for that should be the possibility of the delimitation of plans' boundaries from within the process of planning itself (that is, not according to the administrative or state borders). And then is suggested differentiation of current territorial plans into land-use plans, that would ensure territorial police, and initiation plans, that should become the expression of territorial politics.

Keywords:

Anthropocene; planning; smooth and striated space; police and politics; transformation; planetary limits; ecological footprint; urban development.

HOLUBEC, Pavel (2015). Územní plánování v epoše Antropocénu. In: HOLUBEC, Pavel, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 8*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební pp. 23-40. ISBN 978-80-01-05655-4. ISSN 2336-7687.

Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uveďte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvod

Díky rozvoji lidstva Země nedávno vstoupila do epochy Antropocénu. To je bezprecedentní situace a její součástí je i konflikt mezi Lidstvem a Zemí. Územní plánování, jakožto jeden z nástrojů rozvoje, se tohoto konfliktu přímo účastní, neboť významným způsobem ovlivňuje tvář Země. Pokud výsledkem tohoto konfliktu nemá být zpustošená Země a rozvrat moderní společnosti, musí se, kromě řady dalších složenin, změnit i územní plánování.

Domnívám se, že důležitou součástí těchto změn je jiný pohled na svět, tj. změna filosofie, tvořící základ fungování moderní společnosti. To v praxi znamená změnu struktury i obsahu řady pojmů, s jejichž pomocí jako lidstvo uchopujeme jak svět, tak sebe sama. Nejprve proto budou nastíněny a v literatuře ukotveny koncepty a pojmy, které považuji za zásadní pro pochopení situace, ve které se lidstvo v současnosti nachází (lidstvo jako jeden komplexní sociální systém, proces modernity, Antropocén, ...). Zároveň budou stručně představeny některé aspekty filosofie, ze které vycházím (Deleuzovy & Guattariho pojmy: hladký a rýhovaný prostor, válečný stroj, stát jako aparát zajetí, většina a menšina; Ranciérovo rozlišení politiky a policie; Schmittův pojem výjimečný stav; Latourovu pojetí Gaiy jako politické síly, strany Rozvoje a strany Země). A v tomto kontextu budou nakonec nastíněny možnosti a směry transformace územního plánování tak, aby bylo schopno čelit výzvám, spojeným s epochou Antropocénu.

Prvním cílem příspěvku je tedy v jednoduchých pojmech formulovat složitou situaci, ve které se lidstvo v současnosti nachází a která představuje výzvu, které musí řada sociálních subsystémů čelit. Druhým cílem je pak formulace problémů, které z této situace vyplývají pro jeden konkrétní subsystém, kterým je správa území a jeho důležitá součást – systém územního plánování, a naznačení (odhad) způsobů jejich řešení.

2 Rešerše: aktuální situace lidstva a pojmy k jejímu uchopení

2.1 Lidstvo jako jeden komplexní sociální systém

Niklas Luhmann (1997) tvrdí, že současné lidstvo představuje jeden složitý a vnitřně diferencovaný sociální systém (když budu nadále říkat „lidstvo“, myslím tím právě toto). Tento systém je diferencován převážně funkčně (na subsystémy ekonomiky, politiky, vědy, práva, vzdělávání atd.), ale stále jsou v něm patrné pozůstatky vývojově starší formy diferenciaci, a to diferenciaci hierarchické. Nejlépe je to patrné na způsobu, jak jeden sociální subsystém – ekonomika – dominuje všem ostatním subsystémům: totiž tak, že rozlišení bohatý/chudý, popř. má/nemá formuje i většinu dalších sociálních vztahů (Holubec 2014).

Smysl globalizace chápu takto: propojit prostorově oddělené sociální systémy a zapojit je do jednoho systému. Za její cíl považuji to, co jsem dříve nazval *jeden svět* (Holubec 2013b – čl. 35). Když však někdo říká „jeden svět“, soudobý kritik se oprávněně ptá: a *kdo* to říká? A myslí tím: pro *koho* zde ten jeden svět je? Kellova (2010) hypotéza *tří sociálních světů* nám totiž říká, že pro elitu (první sociální svět), zde jeden svět opravdu je: globální komunikace, občanství i práva jsou pro ně realitou i každodenní prostřenou hostinou; pro střední vrstvy (druhý sociální svět) jeden svět představuje aspiraci, motivaci a práci: fungování jednoho světa je totiž na střední vrstvě závislé a jeden svět je pro tuto zmenšující se vrstvu denním chlebem, mnozí sice o životě v jednom světě pouze sní, ale někteří již v něm aktivně žijí a angažují se; a konečně třetí sociální svět: i podtřída vyloučených o jednom světě ví, ale pokud o něčem sní, tak spíše o dobré věci a vlastním uznání, a jeden svět vnímá spíše jako hrozbu, neboť pociťuje především jeho negativní důsledky.

Ačkoli je globálně provázaný svět realitou a lidstvo dnes funguje v zásadě jako jeden sociální systém, role jednotlivých segmentů společnosti jsou velice odlišné a vzájemně nesouměřitelné. Jeden svět *pro všechny* je tak spíše univerzalistická idea, jejíž realizace je, pokud vůbec, tak spíše toužebně očekávaná. Aktuální *jeden svět* je exkluzivní a do globální společnosti jsou mnozí začleněni pouze jakožto *vyloučení* (Agamben 2011), jako *část bez účasti* (Rancière 1999).

2.2 *Proces modernity, rozvoj*

Aktuálním výsledkem rozvoje se zdá být to, že moderní společnost, reprodukcí se skrže produkcí komodit, už do svého fungování zapojila celou zeměkouli: došlo k mobilizaci ohromných lidských i Zemských zdrojů a to vedlo k historicky nevídanému přetvoření zemského povrchu a změně řady významných globálních parametrů (teplota, složení atmosféry atd., viz IPCC 2013). Atributy přisuzované moderní společnosti lze přitom ve stále větší míře vyčíst i v území, které je stále komodifikovanější, abstraktnější, nesourodější, specializovanější a účelovější (Holubec 2013b – čl. 29).

Pojem *rozvoj* (angl. *development*) přitom chápu nikoli normativně, tedy jako to, k čemu by měl rozvoj vést, ale empiricky, tj. jako to, k čemu jménem rozvoje reálně docházelo a dochází:

„Rozvoj' sestává ze sady praktik, jevících se občas jako vzájemně rozporné, které vyžadují – pro reprodukci společnosti – všeobecnou transformaci a destrukci přírodního prostředí a sociálních vztahů. Jeho cílem je zvýšení produkce komodit (zboží a služeb), poháněné prostřednictvím směny k uspokojení efektivní poptávky.“ (Rist 2008: 13)

„Po zhruba dvě století, jak jsme viděli v širokém náčrtu, vedl charakteristický proces jednu část světa po cestě 'rozvoje'. Během posledních padesáti let se tento proces snažil zachovat svůj postup tím, že do toho zapojit zbytek lidstva. Výše uvedená definice má tu výhodu, že popisuje historický fenomén, syntetizuje to, co spojuje množství rozličných praktik, a zároveň ukazuje, jak obtížně jiné formy společenské organizace přežívají na okrajích dominantního systému.“ (Rist 2008: 18)

Nejspíš tedy nepřekvapí, že velice obdobně zní i Harveyho definice kapitálu:

„Kapitál je proces, nikoli předmět. Je to proces reprodukce sociálního života prostřednictvím produkce komodit, do kterého jsme ve světě pokročilého kapitalismu všichni intenzivně zahrnuti. Pravidla jeho vnitřního fungování zajišťují, že jde o dynamický a revoluční způsob společenské organizace, neustále a bez odpočinku přetvářející společnost, v níž je zakotven.“ (Harvey 1989: 343)

Základní vlastnosti moderní společnosti, které jí odlišují od společností tradičních, uvádí Keller (2007: 60-64). Jde o čtyři procesy: vysoký stupeň generalizace společenských vztahů (společenské vztahy se stále méně váží na konkrétní lidi a situace), proces individualizace (nárůst významu jednotlivce), funkční diferenciaci společnosti (stále pokročilejší dělba práce) a relativně vysoký stupeň racionalizace (takové uspořádání skutečnosti, jež zvyšuje předpověditelnost a ovladatelnost jejího vývoje). Tyto čtyři procesy, jejich vzájemné posilování a umocňování vedou k tomu, že je *moderní společnost stále abstraktnější, nesourodější, specializovanější a účelovější*. Tyto charakteristiky jsou vnitřně ambivalentní až konfliktní a také mohou být interpretovány značně odlišným způsobem – což vede, v souladu s Harveyho názorem, k *velké dynamice moderní společnosti*. Moderní společnost tak paradoxně, kromě strukturní stability, charakterizuje i permanentní změna, neustálá

modernizace. Pro adekvátní pojmové zachycení tak může být vhodnější, pro zdůraznění její komplexní dynamiky, hovořit o *procesu modernity* (Holubec 2013b – čl. 17, čl. 29).

Chápání lidstva jakožto jednoho komplexně se proměňujícího sociálního systému nám také umožňuje chápat lidstvo jako specifickou „bytosť“ (či složeninu – D&G 2010), která se vyvíjí do značné míry nezávisle na tom, co chtějí jednotliví lidé. Z pohledu teorie komplexních autoreferenčních systémů (Luhmann 1995) jsou totiž lidé, resp. jednotlivá lidská vědomí, *prostředím* této bytosti, tj. něčím vnějším, co se tato „bytosť“ snaží utvářet s ohledem na své vlastní potřeby a cíle. Lidé pro tuto bytosť představují jakési senzory či smysly, skrze něž Lidstvo vnímá své prostředí (použitím velkého L zdůrazňuji, že myslím lidstvo jakožto takovouto specifickou entitu). Každý člověk je přitom unikátní a smyslem jeho života je především vyjádřit tuto jedinečnost, inspirovat ostatní a sdílet svůj jedinečný pohled (Hu 2008). Tak jako oko vnímá jiný výsek reality (*prostředí* v Luhmannově terminologii) než ucho, tak totiž i každý člověk vnímá a zažívá nějaký jiný výsek reality. A proto, aby se Lidstvo skutečně *stalo* harmonickou, a nikoli schizofrenní či sebe-nenávistnou bytosť, díky níž trpí jak jednotliví lidé, tak ostatní živé bytosti, tak je potřeba, aby *každý* člověk mohl realizovat svůj potenciál, a aby byla *každá* takováto jedinečná perspektiva respektována a brána v potaz. Jinak řečeno, ačkoli je vyloučení a nezáměr velkým tématem a problémem moderní společnosti (Luhmann 1997), musíme hledat cesty, jak je překonat.

2.3 Dva druhy prostoru: hladký a rýhovaný; stát a válečný stroj

Lidstvo je však diferencováno nejen funkčně, ale i územně: je zde systém států, leckdy taktéž v hierarchických vztazích, které si za pomoci suverenity, teritoriálních hranic a mezinárodních dohod rozdělily zemský povrch. Každá část Země, včetně moří, vzdušného a podzemního prostoru, tak spadá pod jurisdikci nějakého státu, anebo je, tak jako např. Antarktida, předmětem mezinárodních dohod. Podrobnější parcelace jednotlivých částí Země, možnosti a způsoby jejich využití, jsou upraveny příslušným právem. Změny využití území jsou obvykle předmětem systému územního plánování.

Tento způsob vztahování společnosti k Zemi, založený na usedlém způsobu života, právu a na existenci hranic, Deleuze & Guattari označují jako *teritoriální* a jeho výsledkem je *rýhovaný prostor*. Odlišným způsobem vztahování se k Zemi, založeném na nomádismu a na existenci strategických bodů, je *deteritorializace*, a jejím výsledkem je *hladký prostor*, rovina konzistence. Operátorem, který ustavuje rýhovaný prostor, je stát jakožto *aparát zajetí*. Operátorem, který rýsuje hladký prostor, je *válečný stroj*. Ačkoli původním smyslem (nomádkého) válečného stroje bylo rozkládat stát a rýsovat tak *tvůrčí linie úniku* (buď ze zajetí, anebo tvořící něco *nového a nevidaného*), státy si nakonec válečný stroj přisvojily a linie úniku přeměnily v linie destruktivní, čímž zároveň vytvořily *teritorium* jakožto rovinnou organizace a dominance (D&G 2010: 484).

V pojetí Deleuze a Guattariho má *válečný stroj* velmi různorodé významy, a to proto, že je ve velmi proměnlivém vztahu s válkou. D&G definují dva póly válečného stroje: první z nich, který si typicky spojujeme s válkou, si:

„bere válku za cíl a vytváří linii destrukce prodlužitelnou až k hranicím univerza. Ve všech aspektech, které zde na sebe bere, omezená válka, totální válka, světová organizace, nijak neprezentuje předpokládanou podstatu válečného stroje, ale pouze, ať už je jeho síla jakákoliv, prezentuje soubor podmínek, za jakých si státy tento stroj přisvojují, i kdyby ho měli nakonec promítnout jako horizont světa nebo vládnoucí řád, jehož jsou samy už jen pouhými částmi. *Druhý pól* je zřejmě podstatný, totiž když cílem válečného stroje s nekonečně menšími „kvantitami“ není válka, nýbrž rýsování tvůrčí linie úniku, skladba hladkého prostoru a pohybu lidí v tomto prostoru. Podle tohoto pólu se tento stroj s válkou setkává, ale jako se svým syntetickým a

suplementárním objektem, tentokrát namířeným proti státu a proti světové axiomatice vyjádřené státy.“ (Deleuze & Guattari 2010: 483-484).

„Neustále pozorujeme, že mezi oběma liniemi nebo oběma rovinami probíhá komunikace, že se každá z nich živí tou druhou, půjčuje si od druhé: nejhorší válečný stroj obnovuje hladký prostor, aby obklopil a uzavřel Zemi. Země však uplatňuje své vlastní deteritorializační síly, své linie úniku, své hladké prostory, které žijí a razí cestu pro novou Zemi.“ (D&G 2010: 484)

Podstatou válečného stroje v tomto pojetí tak není destrukce, nýbrž, naopak, rýsování *tvůrčí linie úniku a roviny konzistence*. Pravým smyslem války tak není něco zničit, nýbrž cosi nového a smysluplného vytvořit – a to, někdy, a nikoli nutně, i za cenu zničení něčeho stávajícího.

Lze tedy říci, že svého času bylo i vytvoření moderních teritoriálních států a mezinárodního práva právě takovouto tvůrčí linií úniku – před hrůzami Třicetileté války. Leč když D&G hovoří o nejhorším válečném stroji, který obklopuje a uzavírá Zemi, má tím na mysli šílenství studené války a možnost jaderného holocaustu, které se stalo východiskem z děsivé destrukce I. a II. světové války. Za původce těchto dvou válek je přitom třeba označit složeninu národních států a nadnárodního kapitalismu. A právě proti této složenině se dnes obrací *pravé válečné stroje*, které jsou vždy *menšinové* (o menšinách bude řeč v kap. 2.6): guerilla, politický boj minority proti jí utlačující většině, lidová revolta, protiválečné hnutí (*proti militarismu a za odzbrojení*), hnutí dožadující se *práva na město*.

Z určitého úhlu pohledu lze dokonce říci, že i vojensko-průmyslový komplex se ve výsledku obrací proti státu, který si ho přisvojil. Příkladem budiž nedávné intervence USA na blízkém východě, které nejenže zničily řadu tamních států (Irák, Afghánistán, Lybie), ale které podřívají státní moc i v samotných USA – podobným způsobem jako jaderné zbrojení vedlo jak k prevenci „horké“ války mezi supervelmocemi, tak k delegitimizaci státní moci mezi vlastními občany.

2.4 Antropocén

Pokud si poskládáme doposud nastíněné pojmy, vyjde nám cosi jako proroctví indiánů kmene Hopi, tematizované též ve filmové eseji Naqoyqatsi (Reggio 2002), kterýžto název lze přeložit jako: „Život jako válka“, „civilizované násilí“, popř. „život jako vzájemné zabíjení“. Tento pohled nám ukazuje, že *destruktivní válka* se jeví být základním elementem *procesu modernity*.

Základní otázka tak zní, *co je objektem destrukce*, který jako *obětní beránek* zachraňuje stávající uspořádání a blokuje tvůrčí linie úniku (D&G 2010: 157)? A můžeme si rovnou odpovědět: Země (záměrně přitom nehovořím o *přírodě* – viz. Latour 2013). Ať už jsou totiž výsledky válčení mezi státy, anebo výsledky konkurenčního boje mezi korporacemi jakékoli, tím, co je *vždy* obětováno, jsou živé organismy, biodiverzita, čistota prostředí atd. Dokonce i samotné slovo *obětní beránek* nám říká, že namísto člověka je obětováno zvíře a že pro zachování platnosti *abstraktní* ideje, je zničen *konkrétní* živý organismus. Tímto aktem člověk sám sebe ze Země vyděluje a zároveň se staví *nad* ní.

Tento akt snad měl svůj smysl v tradičních, hierarchicky uspořádaných společnostech, čelících nepředvídatelnostem přírodního prostředí, ale v moderní, funkčně diferencované společnosti je tento vztah stále zhoubnější. Člověk, resp. Lidstvo, totiž musí najít a přijmout svojí pravou roli v nově se uspořádávajícím ekosystému Země, jehož stav zachycuje pojem *Antropocén*. Můj názor je přitom ten, že člověk zde není od toho, aby Zemi *vládnul*, ani aby jí *řídil*, nýbrž aby *pozoroval*, *zažíval* a *vnímal*. A roli Lidstva spatřuji v tom, že jde o rodící se *vědomí* Země, jehož aktuálním úkolem je *ochotit* životu nepřátelské sociální systémy, které lidi vychovávají k tomu, aby jednali nikoli jako vědomé a citlivé bytosti, nýbrž spíše jako „zabíjačké opice“ (Hu 2008).

Nyní k pojmu **Antropocén**. Tento pojem navrhnul Paul Crutzen (2002) a na rozdíl od starších pojmů jako Antropozoikum, Psychozoikum či Noosféra se jeho použití rychle rozšířilo mezi praktikujícími vědci k označení současného časového intervalu, kde dominuje lidská aktivita (Zalasiewicz et. al. 2010). Ačkoli nejde o formalizovaný termín, geologové podnikají kroky k jeho případnému zařazení do stratigrafické tabulky, zachycující geologický čas a tedy i vztahy mezi událostmi v historii Země. Nejde přitom o žádnou maličkost, ale o změnu, která by znamenala velice zásadní přehodnocení vědeckého pohledu na vztah Lidstva a Země. Zavedení pojmu Antropocén do stratigrafické tabulky by tak znamenalo *uznání Lidstva jakožto geologické síly*. „Formalizace by mohla znamenat „oficiální“ uznání toho, že svět se změnil, podstatně a nevratně, díky lidské aktivitě – což je uznání blízké konsenzu IPCC [Mezivládního panelu pro změny klimatu] ohledně klimatické změny.“ (Zalasiewicz et. al. 2010: 2231)

Co přesně zapříčinilo takto výrazné změny tváře Země, je předmětem diskusí. Rozhodně však nelze pominout explozivní růst lidské populace, který započal zkraje 18. století spolu s využitím fosilních paliv a nástupem průmyslové revoluce, a znamenal nárůst ze zhruba miliardy lidí v roce 1800 na současných zhruba sedm miliard a předpokládaných devět miliard v polovině 21. století. Zalasiewicz et. al. (2010: 2229) píše, že nejviditelnější efekty – například růst světových megaměst – mohou být těmi nejpřechodnějšími. Na rozdíl od vlivů lidské aktivity na chemické složení atmosféry, nárůst globální teploty a jeho dopady na biosféru (vymírání druhů), či okyselování oceánů – kteréžto jevy mají efekty dlouhodobé.

Co se týče případného počátku Antropocénu, diskutuje se o počátku průmyslové revoluce v Evropě (rok 1800), či poválečné „velké akceleraci“, spojené nejen s řadou globálních změn životního prostředí, ale také s rokem 1945, od něhož lze vysledovat tenkou, ale měřitelnou vrstvičku, obsahující umělé radionuklidy (Zalasiewicz et. al. 2010). Vyloučeny však nejsou ani další varianty, související například s výskytem antropogenních půd v souvislosti s rozšířením zemědělství – tj. i usedlého způsobu života v sídlech.

2.5 *Politika nebo policie?*

Tak jako jsme výše rozlišili dva typy prostoru – hladký a rýhovaný –, a spojili je se dvěma typy operátorů, které je vytvářejí – výlečným strojem a státem –, tak budeme v tomto rozlišování pokračovat a zavedeme Ranciérovo (1999) rozlišení mezi policií a politikou. Tato rozlišení následně aplikujeme jednak na způsob našeho chápání Země a druhá na způsob, kterým s prostorem zachází územní plánování.

Ranciére chápe pojem *politika* odlišně od toho, čemu běžně říkáme politika. Není to tedy „náplň práce politiků“, jak s tímto slovem často pracujeme v běžném diskurzu. To, čemu běžně říkáme politika, je totiž spíše součástí toho, čemu Ranciére (1999: 28-29) říká *policie*:

„uspořádání (řád) těl, které definuje rozvržení způsobů dělání, způsobů bytí a způsobů mluvení, a chápe tato těla jako přiřazená s pomocí jmen k určitým místům a úlohám; je to řád viditelného a vyjádřitelného, který vidí určité aktivity jako viditelné a jiné nikoli, a který určitým vyjádřením rozumí jako řeči, zatímco jiným jako šumu.“

Termín *politika* Ranciére (1999: 29-30) vyhrazuje pro:

„extrémně odhodlanou aktivitu, která je vůči policii protichůdná: cokoli se rozchází s hmatatelnou konfigurací, kde jsou definovány strany, části, anebo jejich absence, a to na základě předpokladu který už z definice v dané konfiguraci nemá místo – je to část těch, kteří jsou bez účasti. Tento zlom se manifestuje v sérii akcí, které přeskupují prostor, kde byly definovány strany, části, anebo jejich absence. Politická aktivita je cokoli, co přesouvá těla z jim určených míst, anebo mění určení míst. Zviditelňuje to, co nemá být vidět, a

nechává zaznít řeči tam, kde bývalo místo pouze pro šum; dává porozumět takové řeči, která byla dříve považována za šum.“

Ranciérovo chápání politiky se zdá být velice blízké tomu, čemu Carl Schmitt (1996), říká válka a spojuje s pojmem *výjimečný stav*:

„válka není tam, kde postačí management a účetnictví; válka není tam, kde lze konflikty řešit zásahem policie a kde i protivníci souhlasí, že stát má právo definovat situaci. Válka začíná tam, kde není žádný svrchovaný soudce, kde neexistují žádné 'obecné normy', které by bylo možno aplikovat a vydat rozsudek: takový je onen extrémní 'výjimečný stav'.“

Jednoduše řečeno, politika podle Ranciéra, stejně jako válka podle Schmitta, je chápána jako bezprecedentní situace, výjimka z panujícího řádu, jejímž cílem je tento řád změnit a ustavit řád nový. Jde tedy v první řadě o změnu uspořádání sociálního řádu, leč díky Lefebrovi (1991) víme, že takováto změna, pokud má mít určité trvání, implikuje též proměnu sociálního prostoru – a tedy i změny v uspořádání a ve využití fyzického, materiálně definovaného prostoru.

Lze říci, že konkrétní uspořádání materiálního prostoru může buď podporovat, anebo narušovat panující sociální řád. Dále lze říci, že moderní společnost ustavuje sama sebe z velké části i díky cíleným změnám materiálního prostředí. Toto máme na mysli když říkáme, že moderní společnost úzce souvisí s rozvojem a růstem měst, že je to společnost městská. Právě města, která v tradičních společnostech symbolizovala trvalost, se totiž v moderní době dostala do pohybu, do procesu neustálých změn a přestaveb, který umožnil teprve rozvoj průmyslu a stavební výroby. Právě města v sobě dovedně spojují trvalost s neustálou změnou. Pocit trvalosti, který města vytvářejí, přitom slouží jako vždy přítomné potvrzení panujícího řádu a v moderní společnosti spektáklu (Debord 2007) tento pocit zároveň zakrývá jak to, že města samotná se výrazně mění, tak i to, že některé axiomy (kapitalismu) zůstávají těmito změnami zcela nedotčeny.

Dokonce můžeme říci, že principy *odcizení*, *záměny* a *spektáklu* jsou právě tím, co moderní společnosti umožňuje popírat sebe samu. Jedině díky těmto principům může sociální řád společnosti, která adoruje změnu, zůstat sám nezměněn. Nikdy nekončící změny materiálního prostředí a změny technologií tak často pouze zakrývají to, co se nemění a na čem si nakonec vylámaly zuby všichni revolucionáři v moderní historii. Ranciére (1999: 61-94) například široce popisuje, jak politická filosofie slouží k praktickému vyloučení *politiky* v pravém smyslu. Je to i pojem „politik“, který k tomuto účelu slouží v demokratické společnosti: účelem politiků je totiž zabránit *politice* jakožto změně uspořádání společnosti, a to tak, že se za cíl politiky vydává v první řadě změna obsazení určitých postů v příslušných státních (lépe řečeno *policejních*) aparátech. Skutečná politika je, jako nikdy nerealizovaná možnost, používána pouze jako reklama v programech politických stran (a často ani tam ne, často i tam jde v první řadě o změnu obsazení aparátů, o změnu toků peněz a o dílčí změny materiálního prostředí).

Skutečnou politiku, jakožto vystoupení oněch částí bez účasti na *scénu*, vytvořenou právě demonstrací těchto *vyloučených*, a ustavením jejich vztahů vůči policejnímu řádu, prakticky provádějí pouze aktéři, kteří bývají úřadujícími politiky označováni jako *nepolitická hnutí*. Právě tato *hnutí* jsou však prakticky jedinými nositeli politického pohybu, protože pouze ona, alespoň některá, vystupují ve jménu rovnosti a univerzálních práv (což je pro Ranciéra (1999: 32) zásadní kritérium pro vymezení politické aktivity), stejně jako ve jménu *lidu*, který nelze vymezit žádným výčtem (který je nespočítatelný – D&G 2010: 539, nejde o žádnou již konstituovanou část společnosti).

2.6 *Různorodé nespočetné menšiny*

Deleuze a Guattari tvrdí, že naše doba se stává dobou menšin. *Menšiny* přitom nedefinuje malý počet, a už vůbec ne prostý aritmetický součet jejích členů, nýbrž *vnitřní vztahy k počtu*. Menšiny definuje:

„spíše stávání se či fluktuace, to znamená odchylka, jež je dělí od jistého axiomu tvořícího redundantní většinu. (...) Tím odlišujícím je skutečnost, že v případě většiny tvoří vnitřní vztah k počtu celek, konečný nebo nekonečný, ale vždy spočítatelný, zatímco menšina se definuje jako nespočítatelný celek, ať už je počet jeho prvků jakýkoli. Nespočítatelné necharakterizuje ani celek, ani prvky; je to spíše *spojitost*, ono „a“, které vzniká mezi prvky, mezi celky a nepatří ani jednomu z nich, vymyká se jim a tvoří linii úniku. Axiomatika totiž ovládá pouze spočítatelné celky, a to i ty nekonečné, zatímco menšiny tvoří ony „nejasné“, nespočítatelné celky, které jsou neaxiomatizovatelné, zkrátka „masy“, multiplicity úniku či toku.“ (D&G 2010: 537-8).

Vztah většiny a menšin je vztahem *jednoho* světa a *mnohosti* ostatních světů (Holubec 2013b – čl. 35), je to vztah *většinového* diskurzu vůči diskurzům *alternativním*. Většina je vždy hegemonická a spočítatelná. Jejím prototypem, schopným i dnes nečekaně vyhrěznout ze smetiště dějin (kde by měl být nadobro odložen) je rasistický bílý muž, osobující si „právo civilizovat“ či „úkol modernizovat“ jakékoli *ostatní*. I vztah „Západu“ a „zbytku světa“, stejně jako vztah „vyspělých“ a „rozvojových“ zemí lze chápat jako vztah většiny a menšin.

Podle D&G (2010: 530-1) je většina jedním z důležitých axiomů kapitalistické modernity a tedy i tím, co toto uspořádání definuje a co toto uspořádání aktivně prosazuje. Axiomy jsou pravidla, které axiomatika, řídící se pouze svými vlastními imanentními zákony, sama sobě stanovuje, a s jejichž pomocí se reprodukuje, jsou to jakési „fatální zákony druhé přírody“, které jsou o to nevyhnutelnější, oč jsou nahodilejší (k pojmu *nahodilost* viz též Luhmann 1995: 24-28).

Jestliže většina těží ze své *síly* a ze *schopnosti spočítat* si následky svých i cizích akcí, menšině je vlastní těžit z moci nespočítatelného, z *odhadu* možných spojení, z odhadu chování nespolehlivých a nevypočítatelných spojenců. Většina proti menšinám je i proto *bytím* proti *stávání se*. Právě to, že menšiny definuje jejich *stávání se*, tedy proces toho, že se stávají či mohou stát něčím jiným, je činí nespočítatelnými: je ještě bílý muž, který se považuje za člena národnostní menšiny členem většiny? Pravděpodobně ano, protože většina se stále pojí se státem a s pojmem národa. Co však s národy, které nejsou spojeny s žádným státem, jako třeba Kurdové, anebo dokonce s etnickými menšinami, například Romy, kteří ani o žádný stát neusilují? Kolik žije v Česku Romů? Přesně tahle otázka, která není zodpověditelná pohledem do výsledků posledního Sčítání lidí, domů a bytů, poukazuje na definiční znak menšiny, totiž na její nespočítatelnost. Právě proto má většina „problém“ se všemi menšinami, ať už jsou to homosexuálové, etnické či náboženské menšiny nebo třeba nejrůznější „aktivisté“ či „separatisté“: protože neví, kolik jich doopravdy je. Protože neví, s čím může počítat. Kolik Skotů, kteří by hlasovali pro odtržení, doopravdy žije ve Skotsku? A z kolika muslimů se mohou stát teroristé? Jakkoli absurdní jsou takovéto otázky, většina si je nechce, anebo dokonce ani nemůže přestat klást, protože je tím ohrožen samotný axiom většiny.

Jestliže většinu definuje *etalon*, znakem menšiny je odlišnost od jakýchkoli etalonů. Menšiny jsou *různorodé*, tak jako jsou různorodá území a nejrůznější sociální i ekologické *niky*, které menšiny obývají a svojí činností produkují (k pojmu *produkce prostoru* viz Lefebvre 1991).

2.7 Pohledět do tváře Země: Gaia jako politická síla

Když se nyní vrátíme k pojmu Antropocén, můžeme začít s tím, že díky industriální revoluci byl povrch Země výrazně přetvořen: miliónová města se stala normou a výjimkou nejsou ani víc než desetimiliónová megaměsta. V obrazu světa, načrtnutém podle statistik OSN (UN 2014), figuruje 28 megaměst (> 10 mil. obyvv., jejich populace tvoří zhruba 1/8 obyvatel měst), 43 velkých měst (> 5 mil. obyvv.), 417 středně velkých měst (> 1 mil. obyvv.) a 525 měst s populací mezi půl miliónem a miliónem obyvatel. Těchto 1013 měst tvoří zhruba polovinu světové urbánní populace a dohromady s obyvateli menších měst (do 500 tis obyvv.) jde celkem o 3.9 miliardy obyvatel (54% lidské populace).

Urbanizace však není jediným vyprávěním v příběhu Země – Latour (2013) tento rodící se příběh nazývá *geostory*, čímž ho odlišuje od lidské *historie* (v češtině můžeme použít odlišnou jazykovou hříčku a místo *jeho* příběhu (namísto příběhu Člověka) mluvit o *jejím* příběhu (o příběhu Země). Za vyprávěním o urbanizaci, která je pro mnohé tou nejviditelnější tvář moderní civilizace, se totiž skrývají její ohromné dopady na suchozemské i mořské ekosystémy. Podle Ellis et al (2010) je totiž v současnosti víc než 50% všech suchozemských ekosystémů využíváno lidmi a podle Helpert et al (2008) je „více než 40% světových oceánů těžce ovlivněno lidskou činností a pouze několik oblastí, pokud vůbec takové jsou, zůstává nedotčeno“.

Tohle je ta část *příběhu rozvoje*, o které příliš nechceme mluvit (zvláště klimaskeptikové). Musíme si však uvědomit, že v příbězích rozvoje států, měst a lidské civilizace vůbec, je dnes zahrnuta celá Země. A že je to vskutku *výjimečný stav*, ve kterém v současnosti žijeme. Příběh rozvoje, kterého se držely, minimálně od konce Druhé světové války, všechny státy světa, se blíží ke konci. Už nemůže být příběhem, kterému zatleská skoro každý, a který by tedy mohl legitimovat uspořádání světa. Pokud by se právo na rozvoj všeobecně prosadilo, rozvoj všech států na úroveň těch v současnosti „vyspělých“, by vyžadoval minimálně jednu Zemi navíc. Takto alespoň o současných trendech ve spotřebě zdrojů vypovídá *Atlas ekologické stopy* (Ewing et al 2010).

Vydvíhávají nám tu tedy dvě strany konfliktu: *strana Rozvoje* a *strana těch, co jsou svázáni se Zemí* (Earthbound, viz. Latour 2013, česky mi to přijde vhodné zkrátit na *stranu Země*). Co tyto strany rozděluje, je otázka limitů. Strana Země je totiž odhodlána se držet známých limitů: té Země, kterou obýváme, a těch znalostí, které již máme. Kdežto strana Rozvoje, ta stále pevně věří v lidské schopnosti a nové objevy, neboť vcelku správně podotýká, že v minulosti byly mnohé limity bez nějakých katastrofických následků překročeny, a že lidská vynalézavost nás tedy opět zachrání.

Když bychom se na to podívali objektivně a nestranně, obě strany vznášejí důležité argumenty. Já však nebudu předstírat objektivitu, protože ono místo, odkud se dívá objektivní pohled nelze obývat (Holubec 2013a), a jak říká Chatterton et al (2011: 580): „naším úkolem je vzdorovat kumulativní depolitizaci pojmů a sugerování, že produkujeme nestranné informace“. Víím, že žiji na Zemi. Víím, že budoucnost je neznámá a otevřená, a že nemohu nic vědět o budoucích objevech – což je také důvod toho, proč na ně nemohu spoléhat.

Komunita klimatických vědců (IPCC) nám říká, že se řítíme přímo do velice dobře předvídatelné katastrofy. A říká to nikoli jako nějakou zjevenou pravdu, ale na základě celého instrumentária přístrojů, systémů sběru a vyhodnocování dat, recenzních řízení a dalších zcela přízemních sociálních praktik, tj. včetně žádostí o granty, soutěží o profesorská místa a různých osobních animozit – což je podle Latoura (2013: 45-47) v nynější post-epistemologické situaci vědy, kdy jsou její výsledky neoddělitelně spojeny procesem jejich produkce, mnohem lepší záruka pravdivosti než nějaké apely na rozum a zdravý úsudek, se kterými typicky pracuje komunita jejich kritiků (která žije z jiných grantů a spíš než klima je v centru jejich pozornosti ekonomie).

Souhlasím tedy s Latourem (2013: 111), že pokud chceme naše rozhodování založit na něčem, co připomíná jistotu či pevnou půdu pod nohama, tak bychom měli připustit, že *současný svět nemá budoucnost*, že jeho základy se drolí a sama půda, sama Země pod našima nohama (jak to poeticky zachycuje Rushdie 2000), se dává do pohybu.

Před námi je válka anebo politický konflikt: boj o nové uspořádání světa. Nestaví se tu proti sobě státy – i když i jejich destruktivní válčení se může stát součástí strategie, zakrývající povahu tohoto konfliktu – nýbrž *strana Rozvoje a strana Země*. Strana rozvoje je momentálně u moci, ekonomické i politické, a aby si tuto moc udržela, aby měla důvod zbrojit, ničit a lidskou populaci ovládat strachem, rozparcelovala si Zemi a rozhodování o jejích jednotlivých částech. Kdežto Země, podobně jako populace lidí, kteří se těchto zbytečných mezistátních konfliktů a zbytečného ekonomického soupeření nechtějí účastnit, ani být do nich zataženi, je *částí bez účasti*, těmito boji trpí a strana Rozvoje jejímu hlasu nepřikládá význam.

Gaia je jméno politického subjektu, pod jehož vlajkou se snaží v boji proti destruktivnímu Rozvoji spojit všichni ti, co jsou ze Zemí svázaní (viz. např. pojem práva Matky Země – Rights of Nature 2010). Neboť pohled do trpící lidské tváře je stejný jako pohled do zjizvené tváře Země. Ten pohled totiž vnímá naše vzájemné propojení, to, že v některých tvářích se zračí hříchy úplně jiné části společnosti. Už nelze nadále oddělovat krásnou tvář Doriana Graye (Wilde 1890) od jeho ošklivého obrazu. Už nelze nadále oddělovat přepychové části měst od milionových slumů a vykácených pralesů na jiných kontinentech.

Povrch Země je tou skutečnou tváří moderní civilizace. Gaia se na politickou scénu tlačí proto, aby dala moderní civilizaci možnost se polidštit, sociálně se modernizovat a usmířit se sama se sebou. Právě jménem Gaiy se k mocným tohoto světa pokouší promluvit Země, vypovědět svůj příběh a zapojit do něho Lidstvo jako vědomého aktéra.

3 Formulace problémů územního plánování a odhad jejich řešení

Z jedné strany čelit Antropocénu a z té druhé čelit složitosti globální společnosti, to jsou výzvy, které před sebou má i územní plánování. Řešit problémy nejprve vyžaduje jejich smysluplné zjednodušení (odhad). Jeho součástí je pohled zpět, stejně jako pohled dopředu.

Při pohledu zpět, do minulosti, se zaměřím na zhodnocení užitečnosti některých součástí územního plánování v epoše, do které vstupujeme: které součásti a postupy navrhuji zachovat, a které změnit. Řečeno jazykem územního plánování: co je stabilizované „území územního plánování“ a co jsou „plochy změn“.

Pohled dopředu je neradostný a zároveň nejasný. Snad proto se mnozí raději dívají pod nohy nebo jsou uhranuti detaily. Pohled do budoucnosti si totiž nemůže nevšimnout krize, kterou budeme jako lidstvo nuceni projít. Myslím, že této krizi se není možné vyhnout. Země se již dala po pohybu. Rozumný přístup proto spočívá v tom, přiznat si nepříjemnou pravdu a postavit se krizi čelem. Protože právě to je způsob, jak krizi využít k oné dlouho očekávané či obávané transformaci, kterou má modernita vepsánu ve svém „genetickém kódu“.

3.1 Pohled do budoucnosti: nevyhnutelný konflikt

Při pohledu dopředu vidím hrozbu, ne-li rovnou dobře předvídatelnou katastrofu. Právě takto lze totiž číst scénáře Mezivládního panelu pro klimatickou změnu (IPCC 2013): proces klimatické změny již započal, tvář Země se změnila, a na další změny je již bezpečně zaděláno, leč rozvoj, který tyto změny zapříčinil, pokračuje nepřilíš ztenčeným tempem. Populační projekce OSN (UN 2014) nám říkají, že počet lidských obyvatel Země bude růst i nadále, leč, naštěstí, zmírňujícím se tempem; stále větší podíl obyvatel přitom bude žít ve městech a rozsáhlých mnohamilionových metropolích. Atlas ekologické stopy (Ewing et. al. 2010) nám ukazuje, že lidstvo již nyní spotřebovává o 50% více zdrojů, nežli je Země schopná obnovit: pro zachování současné civilizace bychom tedy potřebovali jeden a půl

Země, resp. alespoň dvě Země – pokud dojde k předpokládanému rozvoji všech zemí/států/měst alespoň na úroveň základních standardů, která moderní společnost požaduje.

Tyto pohledy a projekce můžeme samozřejmě kritizovat a zpochybňovat. Jistěže současnou situaci vnímají z určité omezené perspektivy. Mějme však na paměti, že civilizační trendy se nemění ze dne na den. A vybrat si perspektivu, vybrat si obraz světa, který bude na pozadí mého jednání, to je vpravdě politické rozhodnutí. Na čí stranu se přidat? Jakému obrazu světa věřit? Mnohost vzájemně konfliktních obrazů světa je třeba zjednodušit, protože jinak dochází k paralýze: k neschopnosti se pohnout, k nemožnosti jednat a pouze na ty kaleidoskopicky se střídající obrazy zírat.

Při pohledu do budoucnosti tedy vidím nevyhnutelný a mnohostranný konflikt. Územní plánování má v tomto konfliktu dvojí roli: (1) jako jeden z nástrojů rozvoje je jeho důležitou součástí (jednou ze stran), a (2) jakožto pole/terén, na kterém a o který se bojuje, tento konflikt i určitým způsobem formuje. Jelikož situaci vnímám tak, že konfliktu se nelze vyhnout, jde pouze o to, jakým způsobem bude konflikt veden, zda se ho účastnit a pod jakými barvami.

Tvrdím, že díky tomuto konfliktu se sama Země stává operátorem, který rýsuje *hladký prostor* a stává se tak *válečným strojem*, naměřeným proti státům a soukromému vlastnictví půdy, tj. proti tomu, co povrch Země *rýhuje*. Země je přitom onou Ranciérovou *částí bez účasti*, která se snaží k Lidstvu promluvit a zároveň vytvořit místo, kde může její řeč zaznít. Za takovéto místo lze přitom, jak tvrdí Latour (2013), považovat například IPCC, a za řeč Gaiy „odpovědi“, které dává na „otázky“, které jí vědci kladou například ve formě: „co se stane když globální teplota stoupne o 2 stupně“. Změnu klimatu je přitom třeba považovat za *demonstraci* faktu, že Země existuje, a že jde o *politickou* sílu, která se dožaduje *účasti* na rozhodování o tom, co se má dít s povrchem Země a jak mají být nastaveny nejrůznější *globální parametry* (např. teplota) či vymezeny *planetární meze* (Steffen et al 2013). Tento pohyb musíme považovat za *politický* proto, že v něm vskutku jde o *rovnost*, tedy o to, aby právě o těchto *společných veličinách* nerozhodovalo pouze Lidstvo, či dokonce jeho nepatrná část (ono pověstné 1%, které vlastní téměř polovinu veškerého bohatství, viz. Oxfam 2015), ale aby se tohoto rozhodování účastnili všichni, všechny organismy, jejichž životy tyto společné veličiny zásadním způsobem ovlivňují.

Subjektivita, a stejně tak její dějiny (*geostory* – její příběh, příběh Země), kterou tato politická *událost* (Badiou 2009) zakládá, tu nazývám *Gaia* (Latour 2013, Lovelock 2000). Ta je přitom součástí širší, leč zatím převážně nezkomponované, koalice *menšin*, kterou jsem výše označil jako *stranu Země* a která je v opozici vůči současně vládnoucí *straně Rozvoje*. Nyní ale k tomu, co se děje „dole na bojišti“, jaká pravidla tu platí a zač má smysl se prát.

3.2 Jaké mají být funkce územního plánování?

Jednou z nejdůležitějších funkcí územního plánování, funkcí, kterou je rozhodně třeba vykonávat, je *účelně koordinovat plány v prostoru a čase* (Holubec 2013: oranžový sešit). Otázka zní: jak? Koordinace plánů má totiž, přinejmenším v Česku, hierarchický charakter – Politika územního rozvoje (PÚR) má koordinovat Zásady územního rozvoje (ZÚR) a ZÚR mají koordinovat některé části územních plánů (ÚP). Záměrně říkám „má koordinovat“, protože je otázka, nakolik se to skutečně děje. V praxi i zákonném vymezení (zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu; Česko 2006) totiž jde spíše o *dílčí upřesňování* PÚR a ZÚR do měřítka ÚP, o *propisování* některých záměrů, zejména staveb dopravní a technické infrastruktury, do nižších úrovní územně plánovací dokumentace. Problém však nevidím ani tak v onom „má koordinovat“, jako spíše v hierarchickém uspořádání.

Druhou, dalo by se říci tradiční, funkcí územního plánování je *projekce státní moci*. Územní plánování je v tomto ohledu *nástrojem změn shora*, nástrojem realizace rozhodnutí, které učinil státní aparát (viz též Holubec 2015). V tomto ohledu je přitom vedlejší (leč nikoli

nedůležité), jak je tento aparát uspořádán, zda-li demokraticky, autoritativně, anebo nějak jinak. Podstatné je, že jde o realizaci rozhodnutí, učiněných na určité centrální úrovni, a že tedy zakládá vztah jádro-periferie. Nechci přitom říci, že se lze obejít bez určité míry centralizace rozhodování, pouze vznáším otázku, kterou považuji za důležitou: jaká míra centralizace je účelná? O jakých rozhodnutích by mělo rozhodovat jaké centrum? Kde je účelná centralizace a kde decentralizace? Jedna z otázek, kterou mám přitom na mysli, a kterou považuji za problém přílišné decentralizace, je *vymezování rozvojových ploch*, a to i poměrně rozsáhlých, *v územních plánech obcí*. Využití těchto ploch pro zástavbu má totiž závažné důsledky i pro regionální systémy dopravní a technické, stejně jako ovlivňuje energetickou náročnost sídel (viz. např. Holden & Norland 2005, Gleaser & Kahn 2008).

Třetí úlohou územního plánování je *kódování* a de facto tedy i určitá *homogenizace* území a způsobů jeho využití. To je totiž výsledkem aplikace zákonů, vyhlášek a stavebních a technických norem. I zde je velice důležité hledání a stanovování *účelné míry* kódování. Určitá míra standardizace je zajisté potřebná pro zajištění koordinace využití území, i pro srozumitelnost plánů pro jejich uživatele. Leč mnohé způsoby kódování, mnohdy obsažené například v technických normách, jsou na ruku spíše producentům určitých výrobků a služeb a slouží tedy k zajištění zisku určitých ekonomických aktérů. Takovéto kódování je třeba považovat nejen za neúčelné, ale mnohdy za vysloveně kontraproduktivní – a to zejména s ohledem na Gaia. To, co by kódování mělo obsahovat, právě vzhledem k výzvám a hrozbám Antropocénu, je totiž zejména *respektování planetárních limitů* a *směřování k udržitelné ekologické stopě území*.

3.3 *Problém územních hranic*

Právě tyto dva ohledy však zpochybňují jeden ze základních axiomů územního plánování (přinejmenším v Česku, ale jistě i jinde), a to *způsob vymezování hranic plánů*. Hranice plánů jsou totiž velice fixní a stanovené shora. Zakládají se na historických katastrálních územích a na politicky (administrativně) vymezených obcích a krajích. V centru takto vymezených území jsou přitom sídla. (Jinou úrovní problému, vyhocenou do krajnosti v případě Izraele, Palestiny a Jeruzaléma, jsou hranice státní, které závisí na geopolitickém uspořádání). Problém je samozřejmě v tom, že směřování k udržitelné ekologické stopě území a v tomto ohledu k účelnému využití krajiny *nesleduje* administrativní ani státní hranice. Gaia tyto hranice prostě nezná, atmosféra je nezná, znečištění je nezná, živé organismy je neznají. A přitom téměř veškeré moderní chápání území je na těchto hranicích a na teritoriálních státech založeno.

Právě v tomto smyslu říkám, že Země se stává válečným strojem, který je už z definice namířený proti státu (D&G 2010). Jsou to totiž tyto záležitosti, které v řadě ohledů ničí hranice státní i majetkové prostě tím, že je nerespektují. A právě proto jsem přesvědčen, že i územní plánování by mělo směřovat k větší *deteritorializaci*, k menší závislosti na státně, administrativně i majetkově vymezených hranicích.

Základní úlohou územního plánování by se tedy mělo stát *vymezování hranic plánů*. Právě tyto hranice totiž definují určitá území. A území, řešená v plánech, které budou respektovat Zemi, je třeba vymezovat právě s ohledem na Zemi, na hranice povodí, na areály rozšíření určitých druhů organismů, ale i na funkční zázemí měst a nejrůznějších metropolí.

Jelikož moderní města představují největší konzumenty ekologické stopy, právě na jejich každodenní fungování, zásobování a dojížděku jejich obyvatel je třeba se zaměřit při vymezování hranic území, řešených v nějakých typech územních plánů. *Snížení ekologické stopy* by se tak mělo stát základním kritériem vymezování (a transformace) *funkčních urbanizovaných území* (též funkční městské regiony, anebo *functional urban areas* (FUA), viz. Maier et al 2007). Právě tyto FUA by se měly stát základními prvky územního plánování – a tedy nikoli obce ani státy.

3.4 *Politický hlas Země?*

Zachování a skutečný, tj. neodcizený a nespektakulární rozvoj moderní společnosti totiž vyžaduje zajištění udržitelnosti moderních měst. Řečeno politickým jazykem Ranciéra a Latoura, města jako první potřebují uzavřít mír se Zemí (Holubec 2013a). A města si to již mnohdy uvědomují – zvláště ta, která mají své Agendy 21 a která se snaží vytvářet energeticky udržitelné regiony a posilovat spolupráci s vlastním zázemím.

Leč problém je jak na vyšší, tak na nižší územní úrovni. Jak státy, tak jednotliví lidé a firmy jsou totiž velice často v moci neoliberalismu, který je aktuálním avatarem kapitalismu, který zejména je zodpovědný za destruktivní a neudržitelný rozvoj. Stává se totiž stále zřejmější, že volný trh s půdou není kompatibilní s udržitelným rozvojem (Bengs & Schmidt-Thomé 2005: 23; Rist 2008) a tedy pouze přilévá oheň do konfliktu Zemí.

Připadá mi, že právě na úrovni měst a funkčních (nejen) urbánních regionů dochází k politické aktivizaci progresivních sil. Ať už pod vlajkou *práva na město* (Harvey 2001: 188-207) anebo různých forem *regionální autonomie* (Zapatisté v Mexiku, Kurdové, soběstačné regiony – viz. Jenks, Burton & Williams, eds. 1996). Právě takovéto vstupy politických aktérů na scénu jsou tím, co může proměnit i systémy územního plánování a zacházení s územím vůbec, přerýsovat hranice a změnit role aktérů. Gaia se přitom jeví jako spojenec, jehož artikulace a uznání její *politické subjektivity*, je velice potřebné na globální úrovni. Státy i korporace totiž potřebují určitým způsobem *zkrotit shora*, protože *podřízení nějaké vyšší moci* je patrně tím jediným, co je může přimět změnit stávající destruktivní kurz.

Otázka samozřejmě zní, jaké formy tento konflikt může nabýt. Konference OSN o udržitelném rozvoji (Rio 2012) ukazuje přinejlepším na limity vyjednávání a na přetrvávající neschopnost států dostát svým závazkům, případně se vůbec k nějakým hmatatelným cílům zavázat. Země samotná mezitím neartikulovaně demonstruje své požadavky ve formě hurikánů, záplav a sucha, zatímco neschopnost i jen pojmenovat problémy komplexity moderní společnosti se projevuje v takových katastrofách, jako je havárie jaderné elektrárny Fukušima, havárie ropné plošiny Deepwater Horizon, anebo, v úplně jiné formě, a indikující trochu jiný typ problémů, v nejrůznějších ekonomických krizích konce 20. století i začátku století 21.

Jsem přesvědčen, že toto všechno jsou projevy onoho hlubšího a dosud obtížně pojmenovatelného konfliktu Lidstva se Zemí. Latourova politická figura Gaii, stejně jako koncept Antropocénu, jsou podle mě tím, co se snaží tento konflikt pojmenovat. Jde totiž o konflikt dvou doposud velice málo artikulovaných entit – Lidstva a Země – a právě úspěšný *průchod tímto konfliktem* může být tím, co pomůže k jejich artikulaci, k tomu, že jejich hlas začnou brát vážně i další aktéři či entity na globální scéně. *Hlas lidských práv* sice existuje, ale buď není brán příliš vážně, anebo je dokonce zneužíván k mocenským ambicím států Západu. *Hlas Země* existuje také, a nemluví jím pouze indiáni a jiná domorodá společenství, která nepřestala Zemi naslouchat, tak jako moderní lidé, nemluví jím pouze environmentálně orientovaná občanská hnutí, stále výrazněji tento hlas nechávají zaznít i některé části vědecké komunity (IPCC) a dokonce se jím pokoušejí mluvit i první státy (Ekvádor).

3.5 *Potřeba diferenciací plánů a nástin transformace územního plánování*

Když sejdeme z globální úrovně zpátky dolů na zem, k problémům územního plánování, které mají výrazně lokální rozměr i průběh, ale mnohdy, ve svém součtu, globální důsledky, to, co považuji za zásadní, je potřeba diferenciací plánů. Ve své současné formě, tak jak je územní plánování uzákoněno a praktikováno v Česku, totiž spojuje několik vzájemně rozporných funkcí.

První z nich je rozpor mezi územní politikou a územní policií. *Územní policií*, v návaznosti na Ranciéřův pojem politiky, myslím snahu kontrolovat, organizovat a nařizovat, jak lze území využívat. Jde to od odstupů budov, počtu parkovacích míst a koeficientů zeleně

až po sklony střech a materiál prvků budov v historické zástavbě. Součástí územní policie je úporná snaha *předepsat*, ať už v zákoně, vyhlášce, anebo regulativu územně plánovací dokumentace, jak přesně má dané území vypadat. Výsledkem je konformní *homogenizace* území na jedné straně, stejně jako *nápor na soudní systém*, který se mnohé konflikty, které mají politický potenciál, snaží řešit expertním způsobem, který je sice obvykle neřeší, ale zato *neutralizuje politický konflikt* (Ranciére 1999: 63, 77, 86, 102-108).

Na druhé straně *územní politika* je tím, co se snaží nejen využití území změnit, ale především se, ve jménu rovnosti a vyloučených hlasů, staví vůči této policii. Změna územního plánu, ukotvená ve stavebním zákoně tak není územní politikou v pravém slova smyslu, kdežto například občanský protest proti úředně schválenému zbourání dříve památkově chráněné budovy ano.

Je třeba připustit, že územní plánování takovéto konflikty moderuje, snaží se je převést do formy jednání a občanské participace, a tím propuknutí politických konfliktů buď opravdu zažehnává (tj. některé konflikty „řeší“), anebo je pouze umlčuje. Zdlouhavost a komplikovanost územního plánování však mnohdy slouží jak k potlačení skutečné občanské participace („unuděním“), tak k obtížnému pojmenování skutečně politických témat – a tedy k jejich vyloučení z veřejné diskuse. Mimo to, současné územní plánování dále *utuzuje režim soukromého vlastnictví půdy* (viz. pojem *rýhovaný prostor*), který pouze napomáhá tomu, že onen výše zmíněný konflikt se Zemí se jeví buď jako neřešitelný, anebo dokonce jako neexistující, což vlastně znamená totéž: efektivní vyloučení práv Země z procesu územního plánování.

Jaký postup tedy navrhuji k řešení těchto problémů a pro úspěšný průchod politickými konflikty, tedy pro takový průchod těmito konflikty, který opravdu změní uspořádání těl, míst a výpovědí? Navrhuji *oddělit územní plány* (ÚP), *od plánů využití ploch* (PVP). Právě takto totiž bude rozpoznána a oddělena územní politika od územní policie a zároveň zachováno ono velice praktické rozlišení mezi *stabilizovaným územím a plochami změn*.

Plán využití ploch by měl převzít „policejní“ funkci stávajících územních plánů, a i nadále tedy sloužit jako základní podklad pro rozhodování stavebních úřadů a pro orientaci obyvatel i investorů v území. Právě PVP by měl být oním „zákonem v území“ a artikulací veřejných zájmů (tj. jejich konkretizací v plánu vymezeném území), které různé veřejné orgány hájí. Tento plán by měl být vlastně jakýmsi zobecněním údaje „využití území“ v katastru nemovitostí (KN) a měl by říkat, jakým konkrétním způsobem se *má* daná část území, v měřítku podrobnosti příslušného plánu, využívat (parcela v plánu regulačním, funkční plocha v plánu využití ploch – tj. v období a měřítku stávajících územních plánů). A příslušné orgány by měly aktivně vyvíjet strategie a postupy, jak tohoto využití skutečně docílit, ať už formou přiměřených pobídek anebo trestů. Smyslem PVP je tedy zachovat stávající a fungující využívání území, a připustit pouze takové změny, které ho podporují. Mělo by jít jak o určitou formu abstrakce od plánů konkrétních majitelů (ti se totiž mohou měnit), tak zároveň o jejich respektování. Smyslem stavebních úřadů by pak bylo především najít takovou formu realizace záměrů majitelů, která bude v souladu s tímto plánem. Důležitým aspektem, který by měl PVP a činnost úřadů územního plánování obsahovat, je koordinace s dalšími plány. Součástí PVP by měla být i identifikace a zajištění zdrojů, které jsou pro fungování řešeného území klíčové, a které by tedy měly být i dlouhodobě udržitelné.

Oddělení PVP zároveň umožní *redukci údajů v katastru nemovitostí*, který by měl nadále zachycovat pouze majetkové vztahy, leč mnohem průhlednějším způsobem než dosud – tj. tak, aby bylo lépe patrné komu, zejména jakému typu vlastníka, dané parcely patří (soukromá osoba, lokální firma, nadnárodní korporace, obec, stát).

Co se týče *aktuálního využití území*, zde by měla postačit ortofotomapa (OFM) a její vektorové deriváty, v ideálním případě zkombinovaná s údaji správců infrastruktury o tocích energie a zdrojů, které do dané části území směřují. OFM totiž umožňuje velice rychlé

mapování využití území, a energo-materiálové toky jsou velice zásadním údajem pro měření ekologické stopy a směřování využití území ke stanoveným veličinám.

Samotný *územní plán* by se měl stát tak řečeným *plánem iniciačním* (IÚP) a měl by se tedy vypracovávat pouze pro území, kde se usiluje o změny jeho využití. Zjevně jde o plán (alespoň částečně) *politický* v Ranciérově smyslu, jeho základní motivací musí být *územní rovnost* (což jazyk EU překládá jako *územní kohezi*). Opět, tak jako v případě PVP, byl měl být zpracováván v měřítkách a rozsahu, který přísluší jeho účelu. Právě *účel, rozsah a měřítko* by se měly stát těmi základními tématy, které by se měly projednávat v jeho *zadání*. Takovýto iniciační územní plán by měl buď definovat nový cílový stav, anebo popsat směry a způsoby změn, tj. jasně odpovídat na otázku: *čeho chce územní plán dosáhnout?* Takovýto plán by byl mnohem více *strategický* a měl by tedy být i mnohem lépe provázán se zdroji pro jeho uskutečnění, anebo alespoň se strategií jejich získání. Součástí IÚP by mohly být i požadavky na změny různých úrovní legislativy (kódování území), a stejně tak i strategie provedení těchto změn. Výraznou změnou oproti stávajícím územním plánům by mělo být i to, že nemusí vymezené území řešit beze zbytku – měl by se zabývat pouze tím, co se týká jeho účelu, o který byl sveden *politický boj* při projednávání zadání, stejně jako o vymezení jeho (maximálních) hranic (rozsahu). Příkladem (je otevřenou otázkou, zda dobrým) takovéhoho iniciačního územního plánu je v současnosti zpracováváný Metropolitní plán Prahy (pod vedením Romana Kouckého, který je též autorem tohoto pojmu – viz Koucký 2006).

4 Shrnutí

Tento článek si už ve svém názvu klade otázku po povaze územního plánování v epoše Antropocénu. Ve své první části, kterou lze označit za filosofickou rešerši, tj. za hledání a rozpracování vhodných pojmů k porozumění dané otázce, jsme vyšli od uchopení *lidstva* jako jednoho komplexního sociálního systému, který je diferencovaný převážně funkčně (Luhmann), ale segmentován též sociálně (Kellerovy tři sociální světy) a územně. Takovéto pojetí lidské společnosti se zakládá na jejím sebe-porozumění jakožto společnosti moderní, vymezující se vůči tradici a vyznačující se velkou dynamikou, což je formulováno v pojmu *proces modernity*.

Moderní společnost se k území vztahuje převážně jakožto k teritoriu, tj. jako k *rýhovanému prostoru*, a na tomto vztahu k území je založen i současný systém územního plánování, který je velice silně propojen se státem, jakožto *aparátem zajetí* člověka i území. Oproti tomuto pojetí je postaven koncept *hladkého (nomádského) prostoru*, který je rýsován operátorem, který Deleuze & Guattari nazývají *válečný stroj*. Oproti běžnému pojetí však smyslem původního nomádského válečného stroje není válka ani destrukce – takto se totiž válečný stroj projevuje až po svém přivlastnění státem – nýbrž „rýsování tvůrčí linie úniku, skladba hladkého prostoru a pohybu lidí v tomto prostoru“. Válečný stroj je tak primárně namířen „proti státu a proti světové axiomatice vyjádřené státy“ (D&G 2010: 484). Článek tedy mří k pokusu odhadnout, *jak by mohlo vypadat územní plánování, které by nebylo tak úzce spjaté se státem*, jako je tomu dosud.

Za tímto účelem je zavedeno Ranciérovo pojmové rozlišení mezi *policíí*, která je spjata se státem, a *politikou*, která souvisí s válečným strojem. V tomto pojetí je politika *výjimečným stavem* (Schmitt), kde není žádná „vyšší autorita“ ani žádné „obecné normy“, na které by se bylo možné odvolat; takováto politika je totiž výjimka z panujícího řádu, jejímž cílem je tento řád změnit a ustavit řád nový. A právě takto je uchopena i realita *Antropocénu*, tedy jako bezprecedentní situace, do které se díky rozvoji lidstva Země dostala. Lidstvo se stalo geologickou silou, schopnou ovlivňovat základní parametry života na Zemi, jako například teplotu nebo chemické složení atmosféry. Moderní lidstvo, reprezentované *stranou Rozvoje*, která je stále u moci, a která představuje spočitatelnou *většinu*, se však, díky ideologii neomezeného růstu, dostalo do konfliktu nejen se svými *menšinami*, ale i se

samotnou Zemí. Je to právě klimatická změna a další nevypočitatelné změny prostředí, které lze spolu s Latourem a Ranciérem považovat za *demonstraci* existence těchto menšin a „externalit“, což lze považovat též za vstup nového politického subjektu – *Gaiy* – na globální politickou scénu, která se právě takovýmito demonstracemi pokouší ustavit a vstoupit do rozhodování.

Ačkoli potenciálně se rýsující alianci nejrůznějších lidských menšin s Gaiou nazývám *strana Země*, je i toto označení mírně zavádějící, protože cílem této „strany“ není organizace menšin ani uchvázení moci, nýbrž *rýsování hladkého prostoru Země*, tj. prostoru, který není rozdělen státními a majetkovými hranicemi, které toky látek a energie v prostředí tak jako tak nerespektují. Cílem této aliance by měla být taková proměna systému územního plánování, aby respektoval *planetární limity* a směřoval *k udržitelné ekologické stopě území* – což je něco zcela odlišného od ekonomického rozvoje, anebo od zajištění trvale udržitelných zisků finančního sektoru.

K tomu, aby bylo vůbec možné v praxi aplikovat a vymáhat koncept udržitelné ekologické stopy území, je třeba nového vymezení hranic. A to nikoli pouze s ohledem na mocenské poměry mezi státy a na jejich administrativní rozdělení, ale také s ohledem na toky energie, materiálu a pohyby živých organismů – včetně pohybu lidí. A to vyžaduje alespoň částečnou *deteritorializaci* územního plánování. Pročež by se základní úlohou územního plánování mělo stát *vymezování hranic plánů*.

Co se týče konkrétních návrhů na transformaci územního plánování v Česku, prvním krokem by měla být *diferenciace plánů*, spočívající v oddělení *policejní* funkce stávajících územních plánů od funkce *politické*. Územní plány by se tak měly diferencovat na *plány využití ploch* (územní policie) a na *plány iniciační* (územní politika). Větší význam, zejména pro zachycení aktuálního fyzického území, by měla získat *ortofotomapa* a její případné vektorové deriváty. Což pak umožní z *katastru nemovitostí* odstranit údaj „využití území“, který by měl zachycovat (a přiměřenými prostředky vynucovat) plán využití ploch. Katastr nemovitostí by navíc měl, a to co nejtransparentnějším způsobem, zachycovat právní vztahy i jejich aktuální či možné proměny. Právě soukromé vlastnictví půdy je totiž tím, co území rýhuje na té nejnižší úrovni, a co mnohdy brání realizaci opatření, která by směřovala k zachování planetárních limitů a udržitelné ekologické stopě území.

5 Závěr

Smyslem článku je porozumět některým z otázek, které si lidstvo i jednotliví lidé v té či oné podobě kladou stále znovu a znovu: V jakém světě žijeme? A co s tím máme dělat? Otázky jsou to sice jednoduché, leč odpovědi nikoli. Proto je nutné je formulovat jinak. Otázku, kterou si text ve svém názvu klade: Jaká je a jaká by měla být povaha územního plánování v epoše Antropocénu? lze umístit zhruba doprostřed textu. Jeho první část (kap. 2) totiž zkoumá a přibližuje kontext této otázky a snaží se pojmut nejen obsah pojmu Antropocén, ale zejména obsah pojmu územní plánování, který je víc než si možná připouštíme, spojen s pojmem stát.

Druhá část (kap. 3) se ani tak nesnaží na otázku odpovědět, ba ani řešení nalézt – na to se až příliš pohybujeme převážně v abstraktní filosofické rovině –, nýbrž řešení pouze *odhadnout*. Což je ostatně v souladu s úsilím o *deteritorializaci* územního plánování a se snahou o nalezení *linie úniku* ze stávajícího uspořádání. Jak píše Deleuze & Guattari v *Tisíci plošinách* (2010: 539):

„Otázkou není anarchie nebo organizace, ani centralismus nebo decentralizace, ale odhad nebo koncepce týkajících se nespočítatelných celků proti axiomatice spočítatelných celků. Takový odhad může mít svá složení, uspořádání, ba i centralizace, nepostupuje však cestou států, ani axiomatických procesů, ale cestou stávání se menšin.“

Článek byl podpořen grantem SGS13/117/OHK1/2T/11 „Změny ve struktuře využívání území a související negativní jevy II“.

6 Literatura

- AGAMBEN, G. (2011). *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKÚMENÉ. ISBN 978-80-7298-189-2.
- BADIOU, A. (2009). *Logics of Worlds: Being and Event, Volume 2*, transl. by Alberto Toscano. New York: Continuum.
- BENGS, Ch. & SCHMIDT-THOMÉ, K. eds. (2005). *Urban-rural relations in Europe, ESPON 1.1.2, Final Report*. Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki University of Technology. [cit. 1. 9. 2008]. Dostupné z: http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/259/649/file_1182/fr-1.1.2_revised-full_31-03-05.pdf
- CRUTZEN, P., J. (2002). Geology of Mankind. *Nature* 2002, 415, 23.
- ČESKO (2006). Zákon 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In: *Sbírka zákonů, Česká republika. Částka 63, s. 2226 – 2290*.
- DEBORD, G. (2007). *Společnost spektaklu*. INTU. ISBN 978-80-903355-5-4.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (2010). *Tisíc plošin*. Praha: Herrman & synové. ISBN: 978-80-87054-25-3.
- ELLIS, E. C., GOLDEWIJK, K. K., SIEBERT, S., LIGHTMAN, D., RAMANKUTTY, N. (2010). Anthropogenic transformation of the biomes, 1700 to 2000. In: *Global Ecology and Biogeography* 19(5): 589-606. DOI: 10.1111/j.1466-8238.2010.00540.x.
- EWING, B., MOORE, D., GOLDFINGER, S., REED, A., WACKERNAGEL, M. (2010). *The Ecological Footprint Atlas 2010*. Oakland: Global Footprint Network. [cit. 2013-12-30]. Dostupné z: www.footprintnetwork.org/images/uploads/Ecological_Footprint_Atlas_2010.pdf
- GLEASER & KAHN (2008). *The Greenness of Cities: Carbon Dioxide Emissions and Urban Development*. NBER Working Paper Series No. 14238. Dostupné z: <http://escholarship.org/uc/item/2pk7j5cp>
- HARVEY, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell Publishers. ISBN: 0-631-16292-5.
- HARVEY, D. (2001). *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*. Edinburg University Press. ISBN: 0-7486-1540-7.
- HALPERN, B. S. et al. (2008). A Global Map of Human Impacts to Marine Ecosystems. In: *Science* 15 February 2008: Vol. 319 no. 5865 pp. 948-952. DOI: 10.1126/science.1149345
- HOLDEN & NORLAND (2005). Three Challenges for the Compact City as a Sustainable Urban Form: Household Consumption of Energy and Transport in Eight Residential Areas in the Greater Oslo Region. In: *Urban Study* November 2005 vol. 42 no. 12 2145-2166. DOI: 10.1080/00420980500332064
- HOLUBEC, Pavel (2013a). Cities Facing Gaia. In: *Urban Environs in the Relation to Sustainable Development Agenda*, Czech Technical University in Prague.
- HOLUBEC, Pavel (2013b). *Proces modernity a jeho artikulace v prostorové struktuře území*. Dizertační práce. ČVUT v Praze, Fakulta stavební.
- HOLUBEC, Pavel (2014). Assemblage thinking in urban studies: how to conceive of a city? In: *Architecture in Perspektive VI – Advanced Engineering Forum* Vol. 12 (2014) pp. 17-22. DOI: 10.4028/www.scientific.net/AEF.12.17
- HOLUBEC, Pavel (2015). 18 tezí k demokratické politice a uspořádání veřejného prostoru. In: *Perspektivy území III: veřejné prostory a prostranství* pp. 7-16. ČVUT v Praze.
- HU, Ra, Ura (2008). *Incarnation crosses by profile: an encyclopedia of the costumes of purpose* [e-book], International Human Design School, Jovian Archive Corporation.
- CHATTERTON, P., RUSSELL B., PUSEY, A. (2011). What can an assemblage do?, *City* 15:5 577-583.

- JENKS, M., BURTON, E., WILLIAMS, K. eds. (1996). *The Compact City: A Sustainable Urban Form?* Chapman & Hall.
- IPCC (2013). Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S. K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA. Dostupné z: www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/
- KELLER, J. (2007). *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 987-80-86429-66-3.
- KELLER, J. (2010). *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- KOUCKÝ, R. (2006). *Elementární urbanismus*. Praha: Zlatý řez.
- LATOUR, B. (2013). *Facing Gaia: Six lectures on the political theology of nature*. [cit. 2013-12-30]. Dostupné z: http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/downloads/GIFFORD-SIX-LECTURES_1.pdf
- LEFEBVRE, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford & Cambridge: Blackwell.
- LOVELOCK, J. (2000). *Gaia: A New Look at Life on Earth*. Oxford: Oxford University Press.
- LUHMANN, N. (1995). *Social Systems*. Stanford University Press. ISBN 0-8047-2625-6.
- LUHMANN, N. (1997). Globalization or World society: How to conceive of modern society? In: *International Review of Sociology—Revue Internationale de Sociologie*, Vol. 7, No 1, pp. 67-79. DOI: 10.1080/03906701.1997.9971223
- MAIER, K., DRDA, F., MULÍČEK, O., SÝKORA, L. (2007). Dopravní dostupnost funkčních městských regionů a urbanizovaných zón v České republice. In: *Urbanismus a územní rozvoj*, ročník X, číslo 3/2007.
- OXFAM (2015). Richest 1% will own more than all the rest by 2016. *Oxfam blogs*, 19. ledna 2015 [cit. 2015-01-20]. Dostupné z: <http://www.oxfam.org.uk/blogs/2015/01/richest-1-per-cent-will-own-more-than-all-the-rest-by-2016>
- RANCIÈRE, J. (2004). *Disagreement: Politics And Philosophy*. University of Minnesota Press. ISBN-13: 978-0816628452.
- REGGIO, G. (2002). *Naqoyqatsi* [film]. Qatsi Productions.
- Rights of Nature (2010) - World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth, Cochabamba, Bolivia: *Universal Declaration of Rights of Mother Earth*, 22 April – Earth Day 2010. [cit. 2012-10-03]. Dostupné z: <http://therightsofnature.org/universal-declaration>
- RIST, G. (2008). *The History of Development, From Western Origin to Global Faith*, 3rd edition. London & New York: Zed books.
- RUSHDIE, S. (2000). *The Ground Beneath Her Feet*. Picador.
- SCHMITT, C. (1996). *The Concept of the Political*, University of Chicago Press.
- UN (2014). *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352)*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. ISBN 978-92-1-151517-6
- WILDE, O. (1890). *The Picture of Dorian Gray*. Lippincott's Monthly Magazine.
- ZALASIEWICZ, J., M. WILLIAMS, W. STEFFEN, P. CRUTZEN (2010). The New World of the Anthropocene. *Environ. Sci. Technol.* 44 (2010) 2228–2231.

Informace o autorovi

Ing. Pavel Holubec, Ph.D.

ČVUT v Praze – Fakulta stavební, pavelholubec@centrum.cz